

## המקור הבודהיסטי של אגדה יהודית-ערבית אודות אלכסנדר הגדול

### יעקב הברמן

שלמה אבן גבירול מביא בספרו **תיקון מידות הנפש**, חלק שלישי, שער שני, את הסיפור הבא אודות אלכסנדר הגדול:

כאשר הרגיש אלכסנדר שקיצו קרב לבוא כתב לאמו את המכתב הבא לנחמה על מותו: אמי ציו לבנות מדינה גדולה ובצורה בעת שיגיעך שמע מות אלכסנדר וזמני בה מן המאכל והמשתה וקבצי אליה בני אדם מכל הארצות ליום ידוע להיכנס אל הסעודה אשר זימנה המלכה יכריזו בעם שלא יכנס אל המלכה אדם שעבר עליו מקרה: וְזו מצאהו יגון... לאחר מות אלכסנדר בנה, הגיע מכתב זה לידי המלכה והיא מצירה עשתה כל אשר ציווה עליה בנה. ולאחר שליחת ההזמנה הרשמית להשתתף בסעודה, היא הכריזה על הצו המונע מכל אדם שקבל אי-פעם מאַבְרָן אדם אהוב לו מלהכנס לארמונה. „וכינן שצותה שלא יכנס אל ביתה מי שקרהו פגע ראתה שלא נכנס שם שום אדם בביתה מיד הבינה היא וידעה כי לא התפנן בנה אלא לנחמה על עצמו ועל מותו ללא עת. וכמוכּן אף להזכיר לה שאסון וצער הם מנתיחלקה וגורלה של האנושות כולה.

המקור הראשוני של סיפור זה, המוזכר בספרו של אבן גבירול, מצוי אצל חנניה בן יצחק הנוצרי בספרו **ספר מוסרי הפילוסופים** (מימרות הפילוסופים) חלק שלישי<sup>1</sup>, ערוך בידי אברהם לעווענטהאל, עמוד 51, והלאה; תרגום גרמני עמוד 173 והלאה. מוקדם יותר, אנו מוצאים רעיון דומה שבוטא במאמר: „חיי דמונקס“, „The Life of Demonax“ (שער 25) על ידי לוציאן (Lucian) (120-200 לספירה הנוצרית בקירוב). דמונקס לא היה פילוסוף מפורסם וכל מה שידוע עליו נלמד ממאמרו של לוציאן. הרוד (Herod), דוברו של לוציאן, התאבל על מות בנו פולוקס (Pollux). דמונקס הציג את עצמו בפני הרוד כקוסם המסוגל להקים לתחיה את נשמת הילד. התנאי היחידי שהוא העמיד בפני הרוד היה שהלה יתן שמות של שלשה אנשים שמעולם לא התאבלו על אדם קרוב<sup>1</sup>.

דר. א. לעווענטהאל, בהקדמתו לתרגום הגרמני של ספרו של חנניה, משאיר את השאלה, אם המקור המוחלט של הספור הוא יגני או מזרחי, פתוחה<sup>2</sup>. לשאלה זו יש ברצוני להציג תשובה במאמר זה.

לקחים אודות ארעיות קיומו של האדם הינם שכיחים. דרשנים לאין-ספור הצביעו על כך שכל מה שקיים חולף; וכל הנולד חייב למות. משום כך הם תבעו במפגיע לראות את המוות כחלק הכרחי של הסתגלות אמיתית למציאות. מה שמיחד משל זה ואף מגלה את סוד רקעו הוא הערר כל אֶזְכוּר לאל או

ראה הקבלה רומה ב. M. Grunbaum, *Neue Beitrage Zur Semitishcen Sagenkunde*, Leiden, 1893, p. 276.

2. חנניה אבן יצחק, **ספר מוסרי הפילוסופים**, ברלין, 1896, עמוד 22.

לכח על־טבעי אחר. דבר זה נראה בעליל בבואנו להשוותו עם סיפורה של ברוריה ומותם הפתאומי של שני בניה בשבת כאשר אביהם, רבי מאיר היה בבית המדרש. בשוכו לביתו, ברוריה העלימה מבעלה במכוון את דבר מות בניו. ורק לאחר ההבדלה, ולאחר שגמר את פת הערבית — הציעה את הענין לפניו: „רבי“, אמרה לו, „קודם היום בא אדם אחד ונתן לי פיקדון, ועכשו בא לטול אותו — אחזיר לו או לאו?“ מוכן מאליו, שהשיב לה רבי מאיר בחיוב. אז הביאה אותו אשתו אל החרד אשר בו הניחה את גופת שני בניהם מכוסים בסדין על המיטה. כאשר החל רבי מאיר להזיל דמעות הזכירה לו אשתו את תשובתו לשאלתה בדבר הפיקדון שניתן לה לשמירה בהוסיפה את דברי איוב (א' כ"ב): „ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך.“<sup>3</sup>

המוצא האמיתי של הסיפור הנזכר אודות מותו של אלכסנדר הגדול הוא המשל הבודהיסטי של קיסא גוטאמי (Kisa Gotami) וזרעי החרדל. בודהא הנאור ממלא מקום אלכסנדר הגדול. הנערה, קיסא גוטאמי, נישאה בגיל צעיר וילדה בן. אך בטרם גמל הנער — הלך לעולמו. בצערה כי רב, לא יכלה להשלים עם המציאות המרה של מות הילד. ובנשאה את בנה קטן בחיקה הלכה לדרוש ברופאים שירפאו את בנה. רוב האנשים צחקו לה, אבל לאחר זמן לא רב אדם ניכר ברישומו, הפנה אותה אל בודהא. בודהא אמר לה: „יפה עשית, גוטאמי, בכואך הלום לשם תרופה. לכי, הכנסי העירה וסובכי בה... ובהגיעך לבית אשר לא סבל מעודו מאבדה, מכית זה בקשי קומץ זרעי חרדל.“ „טוב מאד, אדוני הנכבד“, אמרה הנערה. בלב מלא שמחה יצאה לסובב בעיר, וכבר בבית ראשון שנפגש לה אמרה: „... תנו לי בבקשה מזרעי החרדל הקטנים.“

„אוי! גוטאמי“, אמרו לה, והביאו ונתנו לה את מבוקשה.

„לא אוכל לקחת זרעים אלה. בבית זה נפטר מישהו!“

„מה אַתְּ סחה, גוטאמי! פה זה בלתי אפשרי לספור את המתים!“

„אם כך, די“ לא אקח את הזרעים...“

ובדרך זו חזרה על פתחי הבתים האחרים כאשר לפתע הבהיקה מחשבה במוחה: אין זאת כי אם בכל העיר כולה מוכרחה זו להיות הדרך! בהתגברה על רגשותיה, היא יצאה אל מחוץ לעיר, אל המוקד, ובהחזיקה את בנה בזרועותיה אמרה: „בני היקר, חשבתי שרק אתה בלבד נוצחת על ידי דבר זה שהאדם קורא בשם מות. אך אתה אינך היחיד שהמות נצח אותו. זהו החוק המקובל לכל האנושות.“ ובאומרה כך השליכה את בנה אל המדורה.

3. מדרש משלי, ערך ש. בובר, ווילנה: 1893, עמוד 108 והלאה; ילקוט שמעוני, סמן 964, על פרק 10:31.

4. משל זה נמצא ב: E.W. *Buddhist Parables*, New Haven: 1922, p.92 ff; גם ב. 1955, p. 43ff. Edwin A. Burt, *Teachings fo the Compassionate Buddha*, New York: מפרושי אנוגטרה המאוחרים. הסיפור על צורתיו השונות, מופיע כמו כן במקורות אחרים.

הוכחה להתפשטות האגדות הבודהיסטיות בין ערבים ויהודים ישמש הסיפור בן המלך והנזיר, אשר היה ידוע ביותר ואשר היה מבוסס על האגדות הבודהיסטיות של בודהא ושל הבודהיסטאווים. לאחרונה, נערכה היצירה עם מכוא והערות על ידי א.מ. הברמן, תל-אביב. 1951.